

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav pedagogiky a sociálních studií

IVANA VAŠOURKOVÁ

III. ročník – prezenční studium

Obor: Vychovatelství

**ZLEPŠOVÁNÍ KOMUNIKATIVNÍCH DOVEDNOSTÍ ŽÁKŮ ZÁKLADNÍ
ŠKOLY**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Pavla Vyhnálková, Ph.D.

Olomouc 2011

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a použila jen
prameny uvedené v seznamu literatury.

.....

Ivana Vašourková

V Olomouci dne 6. 4. 2011

Děkuji paní Mgr. Pavle Vyhnálkové, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce, za poskytnuté rady a připomínky.

OBSAH

ÚVOD	6
1 KOMUNIKACE	8
1.1 DEFINICE KOMUNIKACE.....	8
1.2 FUNKCE A MOTIVACE KE KOMUNIKACI	9
1.3 ZDRAVÁ A PROBLÉMOVÁ KOMUNIKACE	10
1.3.1 Agresivita	13
1.3.2 Pasivita	14
1.3.3 Manipulační chování	15
1.3.4 Pesimismus	16
1.3.5 Užívání a zneužívání síly a moci	16
2 VERBÁLNÍ KOMUNIKACE	17
2.1 PSANÁ A MLUVENÁ ŘEČ	17
2.2 PARALINGVISTICKÉ ASPEKTY VERBÁLNÍHO PROJEVU	18
3 NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE	20
3.1 MIMIKA	20
3.2 GESTIKA (KINEZIKA).....	21
3.3 POSTURIKA.....	22
3.4 POHLEDY	22
3.5 PROXEMIKA	23
3.6 HAPTIKA.....	24
3.7 CHRONEMIKA.....	25
3.8 NEUROVEGETATIVNÍ REAKCE.....	25
3.9 REKVIZITOVÉ PROSTŘEDKY A CELKOVÝ IMAGE	25
3.10 PROSTŘEDÍ	26
3.11 SDĚLOVÁNÍ ČINY	26
4 RÉTORIKA	27
4.1 VYMEZENÍ POJMU RÉTORIKA.....	27
4.2 HISTORIE RÉTORIKY	28
4.3 AKTUÁLNÍ ASPEKTY RÉTORIKY	29
5 VÝCHOVA KE KOMUNIKACI	32
5.1 VÝVOJOVÁ PSYCHOLOGIE	32
5.2 LINGVODIDAKTIKA	33
5.3 ŘEČOVÁ KOMUNIKACE A JAZYKOVÁ VÝUKA.....	34
6 ROZVOJ KOMUNIKATIVNÍCH DOVEDNOSTÍ.....	37
6.1 CÍL PRŮZKUMU	37
6.2 MÍSTO REALIZACE ŠETŘENÍ	37
6.3 METODOLOGIE PRŮZKUMU A VÝZKUMNÝ VZOREK	38
6.4 VEDENÍ VÝUKY RÉTORIKY	39
6.5 ANALÝZA DAT ZÍSKANÝCH Z PRŮZKUMU	41
6.6 SHRNUÍ ANALÝZY PRŮZKUMU	46
ZÁVĚR.....	47
SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ	48

Úvod

Člověk je tvor společenský a je tedy jeho přirozeností komunikovat. Dorozumíváme se verbálně i neverbálně, přičemž mimoslovní komunikace se hůře ovládá a také je těžší správně si ji vyložit u jiných osob, takže často dochází k nedorozuměním a chybám v komunikaci. Verbální dorozumívání však také není jen skládání slov do vět a zkomponovat správně verbální komunikaci s neverbální je umění.

Základy komunikace pokládá rodina, ale k jejímu významnému rozvoji dochází na základní škole. Po jednom rozhovoru s vyučující českého jazyka na základní škole, ze kterého vyplynulo, že komunikační kompetence dnešních dětí není na dobré úrovni, jsem se rozhodla tuto skutečnost prozkoumat a pokusit se komunikační dovednosti žáků zlepšit. Průběh a výsledky tohoto snažení jsem zpracovala v této práci.

Cílem teoretické části bakalářské práce je definovat komunikaci a vymezit další základní pojmy týkající se komunikační kompetence. Záměrem praktické části je průzkum komunikativních dovedností žáků na druhém stupni základní školy.

Bakalářská práce obsahuje šest kapitol. V první kapitole definuji pojem komunikace a zabývám se jejími funkcemi. Věnuji se i otázce zdravé komunikace a problémové komunikace, do které patří agresivita, pasivita, manipulační chování, pesimismus a užívání a zneužívání síly a moci.

Druhá kapitola je zaměřena na verbální komunikaci. Analyzuji psanou a mluvenou řeč a paralingvistické aspekty verbální komunikace, tj. hlasitost, rychlost, objem, plynulost, kvalitu řeči, barvu hlasu, slovní vatu a chyby v řeči.

Ve třetí kapitole se věnuji neverbální komunikaci a jejím složkám, tedy mimice, gestice, posturice, pohledům, proxemice, haptice, chronemice, neurovegetativním reakcím, image, prostředí a sdělování činy.

Ve čtvrté kapitole vymezuji pojem rétorika. Dále představuji historii tohoto umění napříč dějinami a také se zmiňuji o aktuálních aspektech rétoriky.

Pátá kapitola pojednává o výchově ke komunikaci. Zde nastiňuji vývoj řeči a komunikace v souvislosti s vývojovou psychologií, zabývám se otázkou lingvodidaktiky a v neposlední řadě jazykovou výukou.

Šestá kapitola tvoří výzkumnou část práce. Šetření mělo dvě fáze. V první etapě jsem vedla výuku rétoriky v sedmém a osmém ročníku základní školy. Druhá fáze spočívala ve zpracování krátkého dotazníku, na nějž odpověděli žáci, kteří se účastnili výuky pod mým vedením.

1 Komunikace

Komunikace patří k základním životním potřebám lidí i zvířat. Pomocí komunikace získáváme i předáváme informace, popisujeme, vysvětlujeme, vyjadřujeme pocity, nálady, jsme schopni vést jiné lidi, můžeme je ovlivňovat a nechat se ovlivňovat, vytvářet i ničit vztahy.

Je celá řada lidí, pro něž je komunikace problémem. Někteří lidé jsou komunikačně i sociálně tzv. „lenivější“, nemají tak silnou potřebu navazovat vztahy, komunikovat a sdělovat své postoje a názory. Důvody mohou být různé. Může to být projev nízkého sebevědomí nebo třeba strach ze selhání.

Nesoudíme lidi pouze podle toho, kolik toho ví, ale také podle toho, jak se chovají a jak komunikují. Jsou lidé, kteří jsou velmi vzdělaní, mnohem více informovaní než jiní, a přitom je obtížné s nimi komunikovat.

Jestliže si chceme při komunikaci věřit, spoléhat se sami na sebe, jestliže máme optimální sebedůvěru, měli bychom se snažit komunikaci více porozumět a také ji lépe zvládat. To znamená jednak vědět, jak funguje ve výjimečných situacích, ale i v situacích, které si normálně neuvědomujeme.

1.1 Definice komunikace

Komunikace je pojem, který má velmi široké použití. Slovo je latinského původu a znamená *něco spojovat*. Může být použito jako označení pro dopravní síť, přemísťování lidí, materiálu, ale také myšlenek, informací, postojů, pocitů, od jednoho člověka k druhému.¹

O komunikaci se dá hovořit i jako o sdělování a sdílení.² Nebo ji lze vymezit jako prostředek pozorovatelných projevů mezilidských vztahů.³

¹ MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 15-20.

² KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak si navzájem lépe porozumíme*. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1988, s. 19-20.

Podobných definic by se dala uvést celá řada, některé se zaměřují na obsah, jiné na logiku, další například na formu. To nejdůležitější z různých definic by se dalo vyjádřit těmito hlavními body:

- komunikace je důležitá k sebevyjádření,
- komunikace je výměna a přenos informací,
- komunikace je výměna významů mezi lidmi,
- komunikace je prostředek pro tvorbu a ovlivňování vztahů.⁴

1.2 Funkce a motivace ke komunikaci

Každá komunikační výměna má nějakou funkci a lidé jsou k ní motivováni. Základní funkce komunikování jsou:

- informativní funkce – předávání zprávy, oznamování, prohlašování,
- instruktivní funkce – zasvěcování, naučení,
- přesvědčovací (persuasivní) funkce – přesvědčování, aby adresát (po)změnil názor, ovlivňování,
- posilovací a motivující funkce – posilování vztahu k něčemu i k sobě,
- zábavná funkce – rozveselování druhého nebo sebe, rozptylování,
- vzdělávací a výchovná funkce – dohlížení, kontrolování,
- socializační a společensky integrující funkce – sbližování se, tvoření vztahů mezi lidmi, navazování kontaktů,
- souvztažnost – tvoření souvislostí, které pomáhají lépe chápat informace,
- funkce osobní identity – ujasňování si vlastních názorů, postojů,
- poznávací funkce – sdělování každodenních zážitků, vzpomínek,
- svěřovací funkce – zbavování se vnitřního napětí,
- úniková funkce – odreagování se.⁵

³ WATZLAWIK P., BAVELASOVÁ, J. B., JACKSON, D. D. *Pragmatika lidské komunikace*. Hradec Králové : Konfrontace, 1999, s. 38.

⁴ MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 20.

⁵ MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 21–22.

O motivacích lze uvažovat také jako o latentních, skrytých funkcích. Motivaci ke komunikování má každý člověk, záleží ovšem na řadě okolností, jako například sympatie s druhou osobou, náš momentální fyzický a duševní stav apod. Rozeznáváme motivaci ke komunikaci:

- kognitivní (předávání smyslu),
- sdružovací (potřeba kontaktu),
- sebepotvrzovací (stáváme se sami sebou),
- adaptační (rolové stereotypy, komunikační hry, sociální integrace),
- „přesilová“ (potřeba uplatnit se),
- existenciální (abychom se udržovali psychicky zdraví),
- požitkářská (chuť rozptýlit se).⁶

Komunikačními kompetencemi rozumíme schopnost účastníka komunikace v dostatečné míře zvládnout příslušné soustavy pravidel a tyto soustavy využít. Důležitými proměnnými vstupujícími do komunikace z vnitřního kontextu představ člověka o sobě jsou sebepojetí (to, jak se vidím, *self-concept*) a sebeúcta (to, jak si sebe vážím, *self-esteem*).⁷

1.3 Zdravá a problémová komunikace

Kvalitní komunikace je také nazývána komunikací funkční a spoluvytváří celkovou kvalitu našeho života. Pokud je člověk nepřetržitě vystaven nezdravé komunikaci po dlouhou dobu, zanechává to stopy v jeho mysli. Očividná je deformace slovníku při dlouhém pobytu v uzavřené societě, jako je vězení, náboženská sekta, internát.

Do charakteristik zdravé komunikace patří bezprostřednost reakcí, tzn. komunikující neodkládá odpovědi na pozdější dobu, dále do těchto charakteristik patří kognitivní přizpůsobování, které znamená přizpůsobení se stanoviskům, slovníku a mimoslovnímu repertoáru druhé osoby.

⁶ VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál, 2000, s. 32-35.

⁷ TONDL, L. *Mezi epistemologií a sémiotikou – Deset kapitol o vztazích poznání a porozumění významu*. Praha : Filosofia, 1996, s. 75-78.

Dále je důležitý zájem o druhého, nejen o sdělení, součástí tohoto je kontakt z očí do očí. Důležitá je potencialita a faktičnost recipacity, která se vzájemností a synchronizací zakládá zdravě vyvážený dialog i komunikaci ve skupině. Humor má tlumící a posilující funkci, záleží ale velice na adekvátnosti.

V neposlední řadě patří do charakteristik zdravé komunikace tzv. „třikrát ne“. První „ne“ zdůrazňuje, že není dobré zahrnout druhého nadbytkem požadavků, druhé „ne“ poukazuje na to, že není dobré zahrnovat druhého přílišnou kritikou a třetí „ne“ platí u vyjadřování zklamání. Další charakteristikou je podpora vývoje a flexibility, která se vyznačuje otevřeností komunikace, možností navázat na přerušovaný hovor a podpora dalšího vývoje účastníků. Pozitivní komunikace je efektivnější než negativní a patří také do charakteristik zdravého komunikování.⁸

Nezdravá komunikace je taková komunikace, která vyvolává pocity tísně a naprostou diskrepanci ve sdělování a chápání. Projevuje se nedostatečnou flexibilitou k individuálním zvláštnostem komunikačních partnerů. Velkou roli hraje i emoční nerovnováha.

Nezdravá komunikace může být projevem duševně nemocného člověka (patogenní komunikace), ale může být také projevem člověka poznamenaného nevhodnou výchovou v primární rodině. Je ale také pravda, že potíže s komunikací má v určitých situacích každý z nás. Nikdy nejsme stoprocentní, někdy selžeme, někdy nedovedeme správně reagovat.

S. Mentzos ve své knize vytvořil kategorizaci neurotických poruch, u kterých je možné specifikovat odlišnosti v komunikování.⁹

⁸ VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál, 2000, s. 227-235.

⁹ MENTZOS, S. *Rozumíme sami sobě?* Praha : Nakladatelství Lidové noviny, s. r. o., 2000.

Klasifikaci S. Mentzose doplnil M. Mikuláščík o další kategorie:

- komunikace hysterické osoby – snaha připoutat na sebe pozornost,
- nutkavá komunikace – stereotypnost ,
- fóbická komunikace – strnulost co se týče témat souvisejících z fóbí,
- úzkostně neurotická komunikace – obavy z nezvládnutí situace, proto je komunikace úsečná,
- depresivní komunikace – depresivní člověk se stahuje do sebe a komunikuje jen minimálně,
- paranoidní komunikace – zvýšená podezřavost a vztahovačnost,
- hyperthymní komunikace – nerealisticky a neadekvátně nadsazené pohodové komunikování,
- komunikace schizoidní osobnosti – uzavřenost a emoční chlad,
- komunikace neurastenika – odbíhá od tématu, hodně gestikuluje,
- komunikace psychastenika – hovoří květnatě, důrazně vyslovuje,
- komunikace narcistické osobnosti – chce být obdivován,
- komunikace psychopata – komunikuje úsečně, rázně, někteří až agresivně,
- zabíhavé myšlení – komunikátor ztrácí počáteční téma hovoru,
- zpomalená komunikace – často projev zpomaleného myšlení,
- překotná komunikace – řeč je těžko sledovatelná.¹⁰

Marcus Aurelius předepsal čtenáři svých „Hovorů k sobě“ devět bodů, které má mít na paměti, aby správně a tedy i zdravě komunikoval:

- Klást si otázku: „Jaký je jeho vztah k lidem?“.
- Připomínat si, že lidé domýšlivě a „pevně vězí v poutech svých zásad“.
- Nehněvat se na druhé.
- Přiznávat si, že každý se občas něčím proviní.
- Nezapomínat, že „mnohé se dělává jen vzhledem k okolnostem“, a být proto zdrženlivý v soudech o jednání bližního.

¹⁰ MIKULÁŠČÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2010, s. 239-241.

- Rozpomenout se (ve chvílích roztrpčenosti nebo sklíčenosti), že lidský život trvá jen okamžik.
- Připomínat si, že se zlobíme ne nad skutky, ale nad svými představami o skutečích: „Nejsou to jejich skutky, které nás zneklidňují, neboť ty vyvěrají jejich duší, nýbrž naše představy o nich. Odstraň tedy představy ... - a je po hněvu.“
- Hněv a zármutek nad činem je těžší břemeno než čin sám.
- Nejlepší je shovívavost (ovšem ne „pošklebná nebo pokrytecká“, ale opravdová). Shovívavostí lze čelit i největšímu „zlomyslníkovi“.

Problémová komunikace nastává tehdy, když je narušena forma porozumění a shody. Komunikační krize a problémy jsou charakteristické tím, že se objevují nenadále, neočekávaně a většinou také v těch nejnevhodnějších chvílích.¹¹

1.3.1 Agresivita

Agresivita může být jedním z problémů v komunikaci. Je to záměrné poškozování jiných lidí, zvířat a věcí. Agresivita není pouze fyzického rázu, může to být i ironizování, panovačné hlasové projevy apod.

Příčiny agresivního chování mají biologický, psychický i sociální charakter. Může být způsobena frustrací, bolestí, nedostatkem vztahů nebo chybami ve vztazích.

Biologicky je agresivita ovlivňována hormony z hypotalamu, a to serotoninem, dopaminem a testosteronem. I látky pocházející z vnějšku mohou agresivitu podporovat, jako například alkohol.

Faktory psychické povahy se mohou projevit jako určité vlastnosti a duševní stavy člověka, které se mohou stát agresivnějšími v důsledku temperamentového vybavení, dominance, maskulinity apod. Důležitou roli hraje i zralost osobnosti, například míra sebevědomí a sebekontroly.

¹¹ AURELIUS, M. *Hovory k sobě*. Praha : Mladá fronta, 1999, s.147-149.

Sociální příčiny jsou ponejvíce ovlivněny a tvořeny primární rodinou. K případné agresivitě vede výrazně autoritativní typ výchovy, vysoká míra kontroly, vysoké požadavky, menší míra komunikace a emočních kontaktů. I masmédia mají značný vliv na sociální příčiny agresivního chování, například v televizi promítané brutální filmy.

Agresivita může mít tyto formy:

- explozivní (otevřená) forma – nešetrnost vůči jiným, hlasitý až křičící hlas,
- implozivní forma – vyhýbání se otevřeným střetům, tzn. potlačení agrese, které vyvolává větší vnitřní napětí.¹²

1.3.2 Pasivita

Pasivita je slabost, závislost a ústupnost v chování vůči jiným, hlavně agresivním lidem. Pasivní osoba si necení sama sebe, je osamělá, bezradná, utíká před problémy, chce se vyhnout konfrontaci, raději ustoupí, i když ví, že má právo prosadit svou.

Pasivnímu člověku chybí jistota v jednání, může to být i nižší sebevědomí, úzkost ze selhání. Pasivní jedinec netrvá na svých právech, a když ano, tak velmi nenápadně, takže jiní snadno přehlédnou jeho nedůrazné sebeprosazování.

Pro pasivní osoby bývá typická i nerozhodnost, protože se bojí odpovědnosti. Když mají možnost, raději jdou stranou i za cenu, že jim to zabráni třeba v kariérovém růstu, aby měli svůj klid.¹³

¹² MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 228-229.

¹³ MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 229-230.

1.3.3 Manipulační chování

Manipulační chování je komunikace, která je zaměřena na zneužívání jiných osob. Do jisté míry se všichni chováme manipulačně a na druhou stranu jsme sami manipulováni. Existují ale lidé, kterým takový styl chování vyhovuje lépe, a používají ho tedy častěji. Vyhovuje jim lhaní, přetvářka, pomlouvání aj.

Manipulační chování je záluďné a nevypočitatelné, často ho nelze rozlišit na první pohled. Využívá citového nátlaku, apelování na morálku, míru odpovědnosti apod. Manipulační chování může mít formu vyhrožování, předstírané bezmocnosti nebo například předstírání stejných zájmů.

Podle způsobu manipulace lze odlišit několik typů manipulátorů:

- útočný, diktátorský manipulátor – tvrdě prosazuje své názory a zájmy; křičí,
- parazitní manipulátor – zdůrazňuje své nedostatky; apeluje na váš soucit,
- intrikář – popuzuje lidi proti sobě; za vše špatné mohou jiní,
- byrokrat – zdůrazňuje svoji funkci, schovává se za předpisy,
- obětavec – všechno dělá pro jiné, tak se domnívá, že mu to ostatní „musí vrátit“,
- poslední spravedlivý – vyvolává pocit viny u jiných,
- zneuznaný génius – chová se ublíženě; brojí proti těm, jež ho odmítají uznávat,
- paternalista – sám ví, co je nejlepší; ty, které si vyvolil, chrání před všemi vlivy,
- mafián – tváří se jako ochrana, avšak něco za něco.¹⁴

¹⁴ MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 230-232.

1.3.4 Pesimismus

Pesimismus je projevem víry ve špatné předpovědi. Pesimističtí lidé vidí situaci vždy z té horší stránky. Odnos pesimistického chování je i chování osob, které si stále stěžují, naříkají a fňukají. Takovými lidem se ostatní většinou vyhýbají, aby nemuseli poslouchat jejich hořekování.¹⁵

1.3.5 Užívání a zneužívání síly a moci

Moc je schopnost něco dělat a něco ovládat. Je možno říct, že nejefektivnější jsou takové vztahy, kdy uplatňování moci má podobu vzájemné dynamické závislosti. Že jedni lidé mají možnost uplatňovat moc vůči jiným v jedné situaci a v jiné situaci se závislost a moc obrací v opačném poměru. Takové situace ale nebývají dost časté.

Moc může mít rozdílnou podobu:

- moc donucovací – nutí lidi k určitému chování,
- moc expertní – autorita moci je dána hlavně znalostmi a odborností,
- moc informační – moc je dána výsadou množství informací,
- moc legitimní – podle pozice, podle oficiální role jedince,
- moc odměňovací a sankční – hmotné podmínky, které umožňují poskytovat zvýhodňování,
- moc přenesená – svěřování pravomocí jiné osobě.¹⁶

¹⁵ MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 232.

¹⁶ MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 232-233.

2 Verbální komunikace

Verbální (slovní) komunikací rozumíme dorozumívání se jedné, dvou a více osob pomocí slov. Ústní komunikace umožňuje okamžitou zpětnou vazbu, fyzickou blízkost a bezprostřednost, okamžitou výměnu názorů, která je efektivní při přesvědčování. Je ale těžko kontrolovatelná při větším počtu účastníků.

Verbální komunikace může být přímá nebo zprostředkovaná, mluvená nebo psaná, živá nebo reprodukováná. Ať už v jedné nebo druhé formě, slovní komunikace je nezbytnou součástí sociálního života.¹⁷

2.1 Psaná a mluvená řeč

Řeč je vývojově nejvyšší forma komunikace. Má menší možnosti vyjadřovat emoce, city, vzájemné vztahy mezi lidmi. Na druhé straně má možnosti, které mimoslovní formy dorozumívání nemají. Jsou to zejména přesnost určení předmětu sdělení, možnost naznačovat různé alternativy, možnost vyjadřovat příčinné vztahy.¹⁸

Písemná komunikace má ve srovnání s mluveným sdělením trvalejší a méně manipulativní charakter. V psané formě sdělení jsou věty komplikovanější, delší a přesněji vymežovány. Jsou v ní také větší nároky na správnou gramatiku a stylistiku. Písemná komunikace může využívat celou řadu vyobrazení, jako například grafy, nákresy či obrázky. Výhody psané komunikace lze spatřovat v preciznějším zpracování informace, nevýhoda je v pracnosti, formálnosti a také v tom, že není možná okamžitá zpětná vazba.

¹⁷ MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 98 - 99.

¹⁸ HOŠKOVÁ, L., LAKATOŠOVÁ, J. *Komunikace*. Olomouc : Vydavatelství Univerzity Palackého, 1994, s. 23.

Když mluvíme, používáme omezenější slovník než při psaní. Je to proto, že mluvené řeči musí být okamžitě porozuměno. Můžeme sice klást doplňující otázky, parafrázovat sdělenou myšlenku jinými slovy, ale i toto opakování je stále jednodušší než psaná řeč.¹⁹

2.2 Paralingvistické aspekty verbálního projevu

Paralingvistika je dotváření denotačního významu jazyka konotativními prvky, svrchními tóny řeči. Tím, co řečník zesiluje nebo zeslabuje, zpochybňuje nebo potvrzuje, dává najevo postoj, zaujetí, vřelost, sympatii, zlobu. Dobrý řečník je dobrý hlavně díky paralingvistickým prvkům, které uplatňuje ve svém projevu. Zdaleka ovšem není paralingvistika využívána v takové míře, jaké jsou její možnosti.

Jedním z paralingvistických prvků je **hlasitost verbálního projevu**. Můžeme hovořit hlasitě, středně hlasitě nebo tiše. Při komunikování, hlavně při delších projevech, se doporučuje hlasitost obměňovat a zabránit tak případné monotónnosti. Výška tónu řeči ovlivňuje i vnímání mluvčího posluchači. Je prokázáno, že hlubší hlas působí přesvědčivěji a důvěryhodněji než hlas vyšší.

Tak jako jsou tři stupně hlasitosti projevu, jsou i tři úrovně **rychlosti verbálního projevu**. Můžeme mluvit příliš pomalu, středně rychle nebo velmi rychle. Tempo řeči je vhodné obměňovat. Obtížnější obsah je vhodné říkat pomaleji a srozumitelněji stejně jako důležité informace. Samozřejmě i rychlost řeči vypovídá o našem charakteru. Rychle hovoří lidé impulzivní a temperamentní nebo naopak lidé nervózní, pomalé tempo může být projevem rozvahy, vyrovnanosti nebo celkové zpomalenosti v aktivitě.

¹⁹ MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 243-244.

Objem řeči je množství slov, které člověk v průměru produkuje za určité časové období. Statisticky bylo prokázáno, že ženy produkují více slov než muži. Důležitost objemu řeči se zvyšuje hlavně v souvislosti s rozhovorem mezi dvěma nebo více osobami. Často dochází k intruzi (skákání do řeči).

Co se týče **plynulosti řeči** a pomlk, platí heslo „všeho s mírou“. Monotónní plynulost řeči není nejlepším způsobem, jak upoutat pozornost lidí. Dlouhé nebo nadmíru krátké pomlky také nepůsobí příliš dobře. Vhodné je střídat rychlost, tempo, plynulost s pomlkami, vyšším a nižším důrazem na různá slova, pochopitelně s ohledem na obsah projevu.

Barva hlasu bývá často projevem emočního prožitku mluvčího. Hlasový projev svůj účinek zesiluje melodičností, působí citově. Určitá složka hlasu je konstantní a díky tomu poznáme člověka podle jeho zabarvení hlasu.

Kvalita řeči znamená v jaké míře je sdělení věcné a srozumitelné nebo neurčité, nepřesné. V každém psaném slově má nižší redundanci první a poslední písmeno, tzn. jsou důležitější pro pochopení než písmena uprostřed. Pokud tedy písmena ve slově zpřeházíme, ale první a poslední písmeno zůstanou na svých místech, můžeme slovu rozumět.

Slovní vata je označení pro slova, která lidé nevědomky používají ve svém verbálním projevu jako výplň mezi slovy. Často jsou to různá citoslovce, adjektiva jako například „že ano ... prostě ... tedy“ a mnohá další.

Chyby v řeči mohou být chybami v artikulaci, může to být huhlání, přeřikávání, koktání, přehnané artikulování i různé zvuky jako „ehm ... ááá“ apod. Chybou v řeči může být i zabíhavé myšlení (odbíhání od tématu) nebo opomenutí (vyjmenování dvou bodů ze šesti).²⁰

²⁰ MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 103-106.

3 Neverbální komunikace

Funkcí neverbální komunikace je podpořit a nahradit řeč, vyjádřit emoci, uskutečnit sebevyjádření. Pokud řekneme slova, která nesouhlasí s neverbálním chováním, posluchači věří spíše neverbálnímu chování než řeči.²¹

Neverbální komunikace není tak přesná a efektivní jako komunikace verbální. Neverbální chování je sice dobře viditelné, ale nesnadno interpretovatelné. Riziko nesprávného vysvětlení lze snížit vyvarováním se předčasného dělání závěrů, protože mnohé signály se mohou interpretovat několika možnými způsoby.²²

Do neverbální komunikace patří gesta, pohyby hlavou a další pohyby těla, postoj těla, výrazy tváře, pohledy očí, vzdálenost a zaujímání prostorových pozic, tělesný kontakt, oblečení, fyzické a jiné aspekty vlastního zjevu.²³

Spekulativní interpretace neverbálních projevů opět dokazuje individualitu každého z nás. Kdokoli z nás si může neverbální projevy jiného člověka vyložit různými způsoby, existují ovšem jakési „rovnice“, kterými se nevědomky řídíme, při vnímání a komunikaci s druhými lidmi.²⁴

3.1 Mimika

Mimika je výraz obličeje, je to jedna z prvních věcí, které si na druhých lidech všímáme. Celkově do této oblasti neverbální komunikace můžeme zahrnout zrakový kontakt, způsob pohledu a úsměv.

²¹ KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak si navzájem lépe porozumíme*. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1988, s. 32.

²² MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2010, s. 106-108.

²³ KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak si navzájem lépe porozumíme*. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1988, s. 32.

²⁴ VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*. Praha : Portál, 2000, s. 99-101.

Přiblížit mimiku je možno prostřednictvím jejích funkcí:

- výraz emoce,
- kulturně tradovaná hesla (zdvořilostní úsměv),
- instrumentální pohyby (při kýchání).

Nejvýraznější z emocí je asi pláč a smích. Čtení základních emocí má souvislost se sociální inteligencí. Při sledování tváře druhého člověka naše oči vykonávají pohyby, jejichž série má trojúhelníkový tvar. Díváme se z jednoho oka k druhému a k ústům.

Platí, že kladné emoce se identifikují lépe než emoce negativní. Můžeme se zaměřit na jednotlivé zóny obličeje, ale vnímáme ho stejně jako celek. Hraný úsměv vypadá nepřírozeně, protože i když ústa se smějí, drobné vrásky kolem očí schází.²⁵

3.2 Gestika (kinezika)

Gesta jsou většinou záměrné pohyby rukou, hlavy, případně nohou, které dokreslují verbální sdělení, nebo ho i zastupují. Všechna gesta lze rozdělit do následujících základních skupin:

- ilustrátory – gesta, kterými dokreslujeme ve vzduchu verbální výklad,
- regulátory chování – gesta, jako upozorňování na něco nebo někoho,
- znaky – znaková gesta jako palec nahoru nebo dolů,
- emočně výrazová gesta – mívají podobu symbolické komunikace,
- adaptory (sebemanipulující gesta) – škrábání se, tření rukou.²⁶

Různé nálady uvádějí do pohybu různé skupiny svalů. Stres vede k větší pohybové aktivitě, menší synchronizaci a koordinaci pohybů. V rozhovoru lze při napětí sledovat ve svalech elektrický záznam jako při reálných pohybech.²⁷

²⁵ JURÍČKOVÁ, V. *Komunikace*. Opava : OPTYS, spol. s r.o., 2008, s. 32-35.

²⁶ MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2010, s. 109-110.

²⁷ JURÍČKOVÁ, V. *Komunikace*. Opava : OPTYS, spol. s r.o., 2008, s. 38.

3.3 Posturika

Posturika je držení těla, napětí nebo uvolnění, náklon, poloha rukou, nohou, hlavy, konfigurace všech částí těla a směr natočení těla. Posturika signalizuje emoční stav, zaujetí, postoj k partnerovi a ke sdělení.²⁸

Vzpřímená postava s rovnými rameny signalizuje vysokou sebeúctu a sebejistotu. Shrbená postava se svěšenými rameny a skloněnou hlavou svědčí o opaku, prozrazuje nízké sebevědomí.²⁹

3.4 Pohledy

Oči hrají v komunikaci velmi důležitou roli. Kontrolují zpětnou vazbu, určují a ovlivňují interpersonální vztah, regulují tok informací, zrcadlí myšlenkovou aktivitu, organizují diskusi. Oči působí jako scelovače i jako přijímače.

Čím menší je oční kontakt, tím nejistěji se příjemce zprávy cítí. Je prokázáno, že když někdo chce partnera v komunikaci ovlivnit, dívá se poněkud jinak, než když o ovlivňování nejde.³⁰

Při pohledech jsou podstatná hlediska jako:

- zaměření pohledu,
- délka doby pohledu,
- pootevřenost víček,
- počet mrkání,
- pootevření zornice,
- vrásky a napnutí svalů kolem očí.³¹

²⁸ MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2010, s. 110-111.

²⁹ JUŘÍČKOVÁ, V. *Komunikace*. Opava : OPTYS, spol. s r.o., 2008, s. 38.

³⁰ KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak si navzájem porozumíme*. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1988, s. 84.

³¹ MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2010, s. 111-112.

3.5 Proxemika

Slovo proxemika vychází z latinského slova *proxima*, která znamená blízkost. Vyjadřuje způsob využívání prostoru.³²

Čím jsou si lidé sympatičtější, tím kratší vzdálenost při komunikaci udržují. Muži mají tendenci udržovat větší vzdálenost než ženy, a to jak k mužům, tak k ženám. Pokud se s někým setkáváme poprvé, udržujeme o něco větší vzdálenost než podruhé. Každý člověk má svoji stabilní distanci, kterou dodržuje a cítí se v ní nejbezpečněji. Důležitou roli hraje kulturní a etnické prostředí. V jižních zemích Evropy se udržuje obecně menší distanc, než v zemích severní Evropy.³³

Hovoříme o třech faktorech, které ovlivňují prostorovou komunikaci:

- vertikální proxemika – sleduje vzdálenost lidí ve vertikálním směru. Je zaměřena především na sledování úrovně očí. Pro rovnocenný vztah by měly být oči přibližně ve stejné rovině,
- horizontální proxemika – vyjadřuje vzdálenost mezi lidmi. Každý z nás má svoji příjemnou vzdálenost v běžném kontaktu s jinými lidmi. Rozdíly v osobních zónách se liší podle různých kritérií, jako je pohlaví, věk, sociální status apod.,³⁴

Zóny horizontální proxemiky:

- intimní vzdálenost (intimní vztah) – 0 m až 0,45 m,
 - osobní vzdálenost (osobní vztah) – 0,45 m až 1,2 m,
 - společenská vzdálenost (společenský vztah) – 1,2 m až 3,7 m,
 - veřejná vzdálenost (veřejný vztah) – 3,7 m a více.³⁵
- teritorialita – je spojena s projevem vlastnických vztahů vůči určitému prostoru, člověku nebo předmětu. Podobně jako zvířata označujeme svoje území pomocí značkování.

³² JURÍČKOVÁ, V. *Komunikace*. 1. vyd. Opava : OPTYS, spol. s r.o., 2008, s. 39.

³³ MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 112-113.

³⁴ JURÍČKOVÁ, V. *Komunikace*. Opava : OPTYS, spol. s r.o., s. 39-41.

³⁵ DEVITO, A. J. *Základy mezilidské komunikace*. Praha : Grada Publishing, spol. s r. o., 2001, s. 134.

Rozlišujeme tyto typy značek:

- centrální značky – vymezují aktuální obsazené území (bunda přes židli),
- hraniční značky – vymezují hranici (oplocení domu),
- znaky – jasně identifikují pouze náš majetek (jmenovky).³⁶

3.6 Haptika

Při komunikaci mezi lidmi se často stává, že se lidé dotýkají. Doteky mohou mít význam například formální, přátelský nebo intimní. Je důležité, které části těla se lidé navzájem dotýkají a jaký druh doteku to je.

Lze rozeznat určitá doteková pásma:

- pásmo společenské, profesionální a zdvořilostní (ruce a paže),
- pásmo osobní, přátelské (paže, ramena, vlasy, obličej),
- pásmo intimní, erotické a sexuální (neomezené).

Existují ovšem výjimky, například u lékaře nebo držení při tanci.³⁷

V oblasti haptiky je možno také pozorovat rozdíly mezi muži a ženami. Doteky bývají přímo úměrné vztahu.³⁸

Je informačně zajímavé sledovat nejen množství kontaktů mezi pohlavími, ale také místa na těle, kde se běžný kontakt realizuje. Dovolit někomu blízký tělesný kontakt je vyjádřením důvěry, sympatií, projevem otevřenosti a jisté míry vřelosti. Při pokusu o vytyčení oblastí, které jsou vnímány jako méně nebo více problémové, se nevyhneme určování rozdílnosti v reakci jednotlivých pohlaví. Obecně tradovaný model říká, že pro muže je tělesný kontakt více problémový než pro ženy, že muži ho vyžadují méně než ženy.³⁹

³⁶ JURÍČKOVÁ, V. *Komunikace*. Opava : OPTYS, spol. s r.o., 2008, s. 39-41.

³⁷ MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2010, s. 113.

³⁸ JURÍČKOVÁ, V. *Komunikace*. Opava : OPTYS, spol. s r.o., 2008, s. 37.

³⁹ MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2010, s. 113-114.

3.7 Chronemika

Chronemika je způsob, kterým vyjadřujeme, užíváme a strukturujeme čas ve vztahu k jiným lidem. Jedná se o to, zda člověk dovede využívat čas, zda je pro něj čas výhodou.

Chronemika se týká také vzájemné komunikační vyváženosti obou stran, tedy toho, jak každý z účastníků respektuje právo obou stran na stejné časové vstupy do rozhovoru.⁴⁰

3.8 Neurovegetativní reakce

Člověk nějakým způsobem reaguje na podněty, které na něj působí. Tyto reakce či chování jsou doprovázeny fyziologickými změnami (zvýšení či snížení krevního tlaku, změna tepové frekvence apod.), které nemůžeme ovládat vlastní vůlí. U některých osob jsou neurovegetativní reakce zřetelně rozpoznatelné (zčervenání, zblednutí, třes rukou, pocení aj.), u jiných lidí nejsou pozorovatelné.⁴¹

3.9 Rekvizitové prostředky a celkový image

Mezi rekvizitové prostředky patří brýle, tužka, se kterou si komunikující hraje. Celkový image je dotvářen tím, jak je člověk oblečen, upraven, učešán, zda je čistý. Také auto, místo nakupování, trávení volného času, to vše dotváří celkový image. Mladí lidé často chtějí dávat najevo svoji odlišnost od starší generace mimo jiné i oblékáním. Ve své snaze být odlišní od starší generace jsou naopak často velmi konformní vůči vzorům své generace.⁴²

⁴⁰ MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2010, s. 114.

⁴¹ MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2010, s. 114.

⁴² MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2010, s. 114-115.

3.10 Prostředí

Prostředí vypovídá o člověku hodně a také značně na člověka působí při komunikování. Obecně platí, že příjemnější prostředí vyvolává pocit pohody a klidu. Za příjemnější prostředí se považuje, alespoň co se týče barevnosti, prostředí světlejší.⁴³

3.11 Sdělování činy

Rozhovor mezi lidmi se vždy nějakým způsobem vztahuje k tomu, co lidé dělají. Ve sdělení může být vyjádřena úcta, respekt, nebo naopak pohrdání jinými osobami, a stejně tak tomu může být v chování. Například když někdo neposkytne pomoc v nouzi, není třeba, aby k tomu něco říkal. Komunikační účinek je mnohem větší, než kdyby kolem toho příliš mluvil.⁴⁴

⁴³ MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2010, s. 115.

⁴⁴ MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2010, s. 115.

4 Rétorika

Vzdělávací systém, kterým všichni procházíme, klade většinou velký důraz na písemný projev, ale ústní komunikaci spíše zanedbává. Vlivem nedostatečného vzdělání v rétorice si často navzájem nerozumíme a schopnost jednotlivců vyjadřovat své myšlenky a tyto ideje prosazovat je natolik rozdílná, že je někdy obtížné argumentovat nebo i jen naslouchat.

Při komunikaci v širším kruhu nebo s tzv. autoritami se u většiny lidí objevuje ještě další potíž, a to tréma, která mnoha lidem vůbec nedovolí říci to, co by říci chtěli či měli. Komunikační možnosti tudíž ovlivňují i možnosti soukromé, společenské a profesionální.

Abychom dokázali optimalizovat vlastní mluvený projev ve smyslu uspokojivější komunikace, je třeba se seznámit s rétorickými procesy, ovládat komunikační techniky a dokázat zajistit přenos informací v praxi. To by se mělo začít více promítat i do školní výuky.⁴⁵

4.1 Vymezení pojmu rétorika

Základem slova rétorika je řecké slovo *rhésis*, které překládáme jako řeč. Ve starém Řecku pak slovo *rhétor* označovalo mistra slova. Rétorika je obor, který se zabývá vznikem (stylizací) a interpretací veřejného diskurzu. Jednodušeji vyjádřeno je rétorika věda o tom, jak připravit a přednést mluvený projev. Je to věda a umění mluvit, cesta k řečnickému mistrovství.⁴⁶

Rétorika je učení o tom, jak působivě formulovat myšlenky a získávat posluchače na svou stranu. Nevznikla však pouze jako věda o sdělování, byla i sdělováním samým. Z tohoto hlediska se řadila mezi umění praktická.⁴⁷

⁴⁵ ALLHOFF, D.-W., ALLHOFF W. *Rétorika a komunikace*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2008, s. 13-14.

⁴⁶ OBADÁLEK, V. *Rétorika – přednáška pro Brdskou lesní školu 2003*. S. 2. [cit. 7. 10. 2010]. Přístup z: http://cils.obadalek.info/storage/obadalek_retorika.pdf

⁴⁷ KRAUS, J. *Rétorika v dějinách jazykové komunikace*. 1. vyd. Praha : Polygrafia, 1981, s. 7–10.

Cílem každé řeči je přesvědčit o něčem posluchače, a proto o tom musí být v první řadě přesvědčen řečník. Ten se musí vžít do situace svých posluchačů a s dostatkem taktu a dobrým „řemeslným“ projevem získat posluchače na svoji stranu. Špatné vnitřní přesvědčení či špatný odhad publika vede k nevhodnému stylu přednášky a k nulovému efektu.

Rétorika slouží k pozitivním cílům, existuje však i její negativní použití. Je to snaha manipulovat jinými, zavádět posluchače na scestí polopravdami či lží. Je-li demagog dobrým řečníkem, je velkým zlem. Příkladem je Adolf Hitler nebo Fidel Castro.

Angličtina má dokonce odlišné názvy. *Rhetoric* je způsob přesvědčivé řeči. *Rhetorical* znamená způsob naléhavé extravagantní řeči, snaha o efekt, nabubřelý, strojený projev, formou třeba i pěkný, obsahově však prázdný a bezduchý. V češtině musíme toto vyjádřit opisem.⁴⁸

4.2 Historie rétoriky

Rétorika prodělala svou dlouhou cestu evropskými dějinami a zanechala v nich za sebou stopy jasné i matné. Na profesionální úrovni byla nejvíce pěstována v prostředí církví, dále ve světě soudů a právníků a případně i vojevůdců a politiků.

Ve starověkém Řecku byla rétorika, tedy věda o tom jak mluvit, jedním z hlavních školních předmětů. Mluvený projev byl v té době velmi důležitý prostředek jazykové komunikace. Do Říma pronikly výdobytky řeckého řečnictví v období helenizace římské kultury. Rétorika se stala významnou zbraní v bojích o politické a hospodářské reformy a došlo k rozmachu veřejného zájmu o řečnictví.

⁴⁸ OBADÁLEK, V. *Rétorika – přednáška pro Brdskou lesní školu 2003*. S. 2-3. [cit. 7. 10. 2010]. Přístup z: http://cils.obadalek.info/storage/obadalek_retorika.pdf

Středověké rétorické školy pokračovaly v tradici antických škol, podporovaly se však i tendence převzaté ze staroindické stylistiky. Rétorika v té době patřila mezi svobodná umění a na středověkých školách se uplatňovala jako jeden z hlavních a základních předmětů. Řečnictví se však pěstovalo hlavně jako nauka o slohu spojená s gramatikou, její praktické uplatnění se realizovalo pouze při výchově kazatelů.

Novověk otevírá rétorice, stejně jako poetice a stylistice, cestu jako samostatným vědním disciplínám. Trendy se odlišují vzhledem k pojetí v různých zemích. Mluvené projevy ale všude získávaly stále výraznější místo v politickém životě.

V současné době se zájem o rétoriku stále zvětšuje. S rozvojem společnosti jsou kladeny stále vyšší nároky na věcný obsah projevu i formu sdělení a výrazně stoupá význam argumentace. Rétorika se opírá nejen o jazyk, ale také o neverbální systémy dorozumívání. Současná doba ukazuje, že bez praktické znalosti rétoriky se lidé neobejdou.⁴⁹

4.3 Aktuální aspekty rétoriky

Zásluhy o jazykovou a uměleckou stránku jazyků patří umění a zejména umění dramatickému. Rétorika je ovšem především neodmyslitelně spojena s demokracií. Předkládat argumenty, přesvědčovat a společně hledat řešení je v ideální podobě možno pouze v prostředí, ve kterém jsou si partneři v dané rovině či ve vztahu k dané otázce rovni. Takto čistě demokratických společností však není ani v demokratických poměrech mnoho.

⁴⁹ KROBOTOVÁ, M. *Spisovná výslovnost a kultura mluveného projevu*. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2000, s. 140-144.

Vedle demokratických institucí nemůže být lidská společnost bez určitých hierarchických institucí. To jsou organizace a instituce, ve kterých je přítomen prvek autority, odstupňovaného postavení, a kde jsou tedy přítomny vztahy nadřízenosti a podřízenosti. V nich je uplatnění rétoriky jako řeči rovného s rovným omezeno. Typickým hierarchickým prostředím je například armáda. Rozkaz jdoucí zásadně shora dolů musí být jasný a srozumitelný, avšak nemusí být nějak rétoricky kultivován. Jeho „přesvědčivost“ je dána samou povahou instituce. Je celkem všeobecně známo, že hierarchickou stavbu má vedle armády i většina úřadů a hierarchická je i podstata firem. Jsou to prostředí, ve kterých příkazy či rozkazy jdou od vyšších stupňů směrem k nižším. Nebývají tedy obvykle předkládány k diskusi, ve které by se mohla rétorika uplatnit. Komunikace „odspod nahoru“ má obvykle pevné a předepsané formy.

Námítky, připomínky či dokonce projevy nespokojenosti s výše postavenými mohou být sestaveny a proneseny kultivovaně nebo nekultivovaně. Zde ovšem již obvykle nemluvíme o rétorice, ale o schopnosti komunikovat. Je-li tato schopnost na určité úrovni, lze kultivovaně zvládnout i vypjatou a krizovou situaci. Je dokonce možno kultivovaně i protestovat a nesouhlasit. Naopak, při špatných komunikačních návycích či schopnostech přerůstá v konflikt sebemenší nedorozumění, ba pohádat se jsou schopni i lidé, kterým jde o totéž.⁵⁰

Naskýtá se však ten problém, že klasický „řečník“ má dnes šanci jen v politice a při slavnostních proslovech, v pracovním životě a při odborných přednáškách chtějí posluchači více než jen slova. Chtějí vidět fakta, souvislosti a příklady. Vždy je důležitý osobní, fyzický prvek: držení těla, gestikulace, pohled, hlas, jazyk a spousta dalších faktorů.

⁵⁰ KLAPETEK, M. *Komunikace a argumentace*. Brno: Vysoké učení technické, 2007, s. 22-24.

Sebejisté vystupování je nezbytnou, ovšem nikoli jedinou, dostačující podmínkou. Další kritickou oblastí jsou vizuální pomůcky. Přenesení myšlenek na fólie či do PowerPointových prezentací vyžaduje alespoň základní znalosti o současných technologiích. Následující fáze je taktéž velmi důležitá, je to samotné používání médií, ať už je to tabule, nebo počítač. I sebelepší obsah, přesvědčivá gestikulace a překrásné snímky jsou k ničemu, pokud přednášející neumí pracovat s technikou, zapomíná mluvit nebo se zabývá více pomůckami než posluchači.

Může se zdát, že ve starověkém Řecku nebo Římě to měli řečníci snazší a v mnohém je to asi pravda, ale na druhou stranu, pokud rétor umí využít současnou techniku, stává se z řečnění umělecké dílo.⁵¹

⁵¹ HIERHOLD, E. *Rétorika a prezentace*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2008, s. 17-18.

5 Výchova ke komunikaci

Komunikace je přítomna ve všech sférách a obdobích lidského života. V dětství a mládí by se komunikativním dovednostem měla věnovat zvýšená pozornost, což se v omezené míře děje, ale s rostoucím přetechnizováním společnosti rozvoj komunikativních kompetencí upadá.

Je pravda, že se v dnešní době začíná klást důraz na formování intelektuálních dovedností žáků, nikoli čistě na memorování vědomostí, ale přesto je klasická mezilidská komunikace na ústupu.

5.1 Vývojová psychologie

Artikulační orgány člověka jsou vyvinuty již před narozením, mohou ale svou funkci převzít až po dozrání odpovídajících mozkových center.

Řeč dítě získává v interakci s matkou, tedy v podstatě sociálním procesem učení. Matka (obecně první blízká osoba) přitom představuje vzor, dítě napodobuje hlásky a mimiku (funkce zrcadlení), v určitých hrách se také snaží vyjádřit samostatně (učení imitací). Počátek řeči je dán, když je dítětem jedna a táž věc označována určitým, stále se opakujícím „výrazem“.

Dítě svá **první slova**, většinou opakující se slabiky („mama“, „tata“ apod.) směřuje ke svým nejbližším. Asi mezi jedním rokem a rokem a půl si dítě osvojuje velký počet slov. Přitom ale vyjadřuje jedním slovem mnoho významů. „Mama“ může znamenat „mami, pomoz mi“, „dej mi něco“, „pojď sem“ atd. Tato jednotlivá slůvka vyjadřují především úmysly a pocity dítěte.

Asi od roku a půl věku dítěte se objevují **první věty** o dvou nebo třech slovech, současně si děti osvojují první gramatická pravidla, např. slovosled. V této fázi se připojuje k již osvojené egocentrické řečové funkci objektivní konstatování, kdy dítě hodnotí předměty.⁵²

⁵² KERN, H. a kol. *Přehled psychologie*. Praha : Portál, s.r.o., 2006, s. 175-176.

Další vývoj řeči probíhá dvěma směry. **Gramatické dovednosti** jsou stále zlepšovány, to je důležitý základ získání spisovné řeči, a přitom se dítě učí používat způsob řeči odpovídající různým situacím. Začíná rozeznávat a používat gramaticky různě formulovaná sdělení jako rozkaz, prosbu, přání, radu atd.

Osvojení způsobu řeči odpovídajícího dané situaci je právě tak důležitou součástí vývoje řeči jako vývoj hlasového repertoáru, slovní zásoby a gramatiky.⁵³

5.2 Lingvodidaktika

Je obtížné specifikovat, jak vybavovat lidského jedince znalostmi o fungování jazyka a praktickými komunikačními dovednostmi tak, aby byl komunikačně úspěšný ve všech očekávaných rolích a komunikačních situacích. Popis komunikace by však měl vyústit nejen v teoreticky potřebný a prakticky potenciálně využitelný záznam o stavu určitého jazyka, lidského společenství a jeho komunikačních stereotypech v určité historicky přesně vymezitelné době. Cílem lingvistů, konkrétně lingvodidaktiky, by mělo být komplexní zkvalitňování výuky jazyků mateřských i cizích, tedy tvorba takové koncepce, která by využívala nově i mezioborového zkoumání komunikačních spojení realizovaných v cílovém jazyce.⁵⁴

Využívání nových poznatků by přitom mělo jít ruku v ruce s využitím nejnovějších metodických postupů a didaktických prostředků. Měly by být hledány cesty, jak člověka ve všech fázích jeho života seznamovat s odlišnostmi jednotlivých funkčních řečí.⁵⁵

⁵³ KERN, H. a kol. *Přehled psychologie*. Praha : Portál, s.r.o., 2006, s. 175-176.

⁵⁴ HÁDKOVÁ, M. *Čeština z druhé strany*. Ústí nad Labem : Ediční středisko PF UJEP, 2008, s. 13-14.

⁵⁵ CHODĚRA, R. *Moderní výuka cizích jazyků*. Praha : Apra, 1993, s. 121.

Cílem není jen vychovat osobnost adekvátně vybavenou pro úspěšné absolvování předvídatelných komunikačních kontaktů. Neméně významný je i efekt na samotnou osobnost komunikujícího. Každá komunikační interakce totiž ve skutečnosti konstruuje lidský subjekt, má vliv na komunikanta, na jeho vnímání, reflektování a přijímání světa v sobě i kolem sebe.⁵⁶

5.3 Řečová komunikace a jazyková výuka

Člověk získává obratnost v řečové komunikaci tak, že působí na osoby ve svém nejbližším okolí a ty zase působí na něj. Tím způsobem člověk přejímá sociální role, popřípadě si tak vytváří další sociální role.⁵⁷

Děje se tak nejen v rámci interpersonální komunikace, ale též uvnitř komunikace skupinové, pod vlivem meziskupinové, institucionální, celospolečenské i masové komunikace.⁵⁸

Člověk si od dětství a podle našeho soudu pozorovatelně i po celý život osvojuje nejen jazykové prostředky, jejich formy a pravidla jejich užívání, jež jsou evidentní z řečových aktivit okolního společenství, které dítě obklopuje a vůči němuž se každá lidská bytost vyhraňuje např. přijímáním či odmítáním určitých komunikačních postupů, jazykových prostředků, forem atd. Současně si člověk odnáší širší poučení, a to normy společenského chování.⁵⁹

Kultivované setkávání a tříbení někdy i velmi vzdálených stanovisek a názorů je kulturní cestou k vytváření demokratické společnosti. Kdysi existovaly takzvané diskusní kroužky či kluby, kde se schopnost diskutovat učila a rozvíjela. Dnešní nedostatek takové přípravy je patrný takřka na všech stranách.

⁵⁶ HÁDKOVÁ, M. *Čeština z druhé strany*. Ústí nad Labem : Ediční středisko PF UJEP, 2008, s. 13-14.

⁵⁷ McQUAIL, D. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha : Portál, 2009, s. 27.

⁵⁸ HÁDKOVÁ, M. *Čeština z druhé strany*. Ústí nad Labem : Ediční středisko PF UJEP, 2008, s. 71.

⁵⁹ VYBÍRAL, Z. *Psychologie komunikace*. Praha : Portál, s.r.o, 2009, s. 39-40.

Kultivovaná diskuse dokáže přinést výsledky představující více než pouhý součet myšlenek všech zúčastněných. Je to tím, že diskuse koordinuje myšlení účastníků, diskutující jsou nuceni stylizovat a formulovat myšlenky přesněji než při uvažování o samotě, chyby v myšlení jsou obvykle odhaleny, a v neposlední řadě, dobrý nápad jednoho bývá tvořivě rozvíjen dalšími.⁶⁰

Podle Klapetka se může člověk v diskusním kroužku naučit:

- formulovat otázky či problémy a definovat používané pojmy,
- kultivovat své vyjadřování, a to jak z hlediska přesnosti, tak přesvědčivosti,
- ukáznit a soustředit myšlení a naučit se argumentovat,
- zachovávat disciplínu rozhovoru, nechat druhé hovořit a umět jim naslouchat,
- řídit diskusi,
- dokázat ukončit diskusi formulováním závěru.

Organizace diskuse může být různá, avšak velmi často se doporučuje, aby mluvili dva řečníci pro a dva proti, a to v pořadí pro – proti – pro – proti, kdy takto stupňovitě každá strana rozvíjí své argumenty. Po této části přicházejí tzv. repliky, ve kterých se již neuvádějí nové důkazy, ale pouze shrnuje a sumarizuje přednesená látka. Nejprve vždy replikuje zástupce strany proti a závěrečné slovo má obránce teze, na němž je také tíha rozhodujícího důkazu, že jeho teze je pravdivá, respektive uznání námitek strany proti a formulace opravené teze. Diskuse nemusí pochopitelně skončit společným stanoviskem.

⁶⁰ KLAPETEK, M. *Komunikace, argumentace, rétorika*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2008, s. 122-123.

Osnova diskuse podle Klapetka vypadá takto:

- vyložení stanoviska nebo teze, která má být dokázána,
- úvod,
- vymezení pojmů,
- vymezení jednotlivých tvrzení,
- vymezení toho, co obě strany připouštějí,
- důkazy platnosti jednotlivých tvrzení,
- kritika důkazů platnosti jednotlivých tvrzení,
- závěr.⁶¹

Takovouto osnovu jsem se snažila vštípit svým svěřencům z řad žáků 7., 8. a 9. ročníku v ZŠ Otokara Březiny v Jaroměřicích nad Rokytnou, když jsem tam spolu s jejich vyučující českého jazyka vedla některé hodiny češtiny zaměřené na komunikaci, vyjadřování, rétoriku a diskusi.

⁶¹ KLAPETEK, M. *Komunikace, argumentace, rétorika*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2008, s. 122-123.

6 Rozvoj komunikativních dovedností

Rozvoj komunikativních dovedností je předpokladem pro úspěšný osobnostní vývoj. Učitelé na základních školách si čím dál častěji stěžují na to, že děti nečtou, nemají zájem o současné světové dění, často si nedokážou vytvořit vlastní názor a když ano, neumí si ho obhájit. Po rozmluvě s jednou z vyučujících českého jazyka na základní škole jsem se rozhodla zjistit, jak moc tyto postřehy odpovídají pravdě.

6.1 Cíl průzkumu

Cílem empirické části bakalářské práce je průzkum komunikativních dovedností žáků na druhém stupni základní školy.

Dílčími cíli je:

- analyzovat informace získané od žáků na základě písemně zodpovězených otázek,
- navrhnout doporučení pro praxi a další možnosti rozvoje komunikativních dovedností.

6.2 Místo realizace šetření

Základní škola, ve které probíhal průzkum, sídlí v Jaroměřicích nad Rokytnou. Škola byla slavnostně otevřena v roce 1899. Od roku 1901 až do roku 1919 učil na zdejší škole Václav Jebavý, známý jako básník Otokar Březina. Školní budova stojí v samém centru města. Dodnes nese název zmiňovaného básníka: Základní škola Otokara Březiny.

V osmdesátých letech minulého století byla postavena nová přístavba s dalšími třídami pro nejmenší žáky I. stupně, odbornými učebnami, novou školní jídelnou a kuchyní. V roce 2005 byla zahájena první etapa přístavby nové tělocvičny. Po dokončení vznikne jedno z nejmodernějších sportovních zařízení v celém regionu.

Škola nemá užší specializaci na výuku. Dosahované výsledky žáků jsou na solidní průměrné úrovni. V oblasti mimoškolní a zájmové činnosti nabízí škola nadstandardní množství zájmových útvarů, propracovaný systém práce s dětmi. Zájem žáků, dosahované výsledky, reprezentace školy, jsou na velmi vysoké úrovni.

Pedagogický sbor tvoří 23 členů, kteří v současné době pedagogové vyučují podle stávajícího vzdělávacího programu „Základní škola“ a vlastního školního vzdělávacího programu pod názvem „Regionální škola“. Škola je také zapojena do několika evropských grantů v rámci ESF EU.

6.3 Metodologie průzkumu a výzkumný vzorek

Pro realizaci výzkumu a sběr dat byly použity tyto **metody**:

- vedení výuky rétoriky,
- průzkum probíhající formou krátkého dotazníku.

Jako výzkumnou metodu jsem zvolila stručný dotazník s možností volných odpovědí, jež jsem předložila náhodně vybraným žákům druhého stupně základní školy, kteří se účastnili výuky rétoriky pod mým vedením. Jelikož žáci reagovali bez větší přípravy, zjistila jsem v podstatě první asociace dotazovaných k daným otázkám. Většina z žáků své komunikační dovednosti při výzkumu moc neukázala a odpovědi byly velmi stručné.

Otázky zněly následovně:

1. Jak hodnotíš svoji komunikační kompetenci?
2. Jak si myslíš, že se změnilo tvoje komunikační dovednosti po mých hodinách rétoriky?
3. Myslíš si, že by se výuka češtiny měla více zaměřit na slovní komunikaci (rétoriku)?

Odpovědi na otázky jsem získala od žáků druhého stupně základní školy, kteří se zúčastnili výuky rétoriky pod mým vedením. Bylo možno opatřit odpovědi od 16 žáků, z toho 7 chlapců a 9 dívek.

6.4 Vedení výuky rétoriky

Od 25. 9. 2009 do 23. 4. 2010 jsem měla k dispozici některé vyučovací hodiny českého jazyka v sedmém a osmém ročníku základní školy. Zprvu se moje výuka nelišila od klasického vyučování, vysvětlila jsem žákům pojmy rétorika a debata a seznámila jsem je se základními pravidly debatování. Poté nastalo vyučování nestandardním způsobem, při kterém jsem se pokusila zjistit, zda by bylo možné zlepšit komunikativní dovednosti žáků.

Hovořila jsem s žáky o tom, jaká témata je zajímají, jaké mají názory na současnou situaci u nás v České republice i ve světě a zjišťovala jsem tím, jestli vůbec mají přehled o současném dění a jestli mají vlastní názor. Poté došlo na další fázi, vlastní debatu.

Vytvořila jsem žákům soutěžní podmínky, aby měli motivaci. Vybírala jsem jim tedy témata z těch, která je zajímala a brala jsem při tom v potaz, aby se z nich mohli nějak poučit nebo něco nového dozvědět.

Některé **teze**, se kterými jsem ve výuce pracovala:

- Měly by se zavést oddělené dívčí a chlapecké školy
- Vědecký pokrok je hrozbou
- Počet dětí a mládeže na rozhodování ve společnosti by se měl změnit
- Soutěže krásy jsou škodlivé

Ve výuce se žáci rozdělili do týmů a vylosovali si, zda budou dané téma obhajovat nebo vyvracet a poté hledali informace. Na tuto činnost měli zpravidla týden a pak jednotlivé týmy předkládaly své argumenty a vyvracely protiargumenty oponující strany.

Při této činnosti jsem vycházela z obecných pravidel Asociace debatních klubů České republiky⁶², jejíž členkou jsem byla v době, kdy jsem navštěvovala střední školu. „Občanské sdružení Asociace debatních klubů je založeno s cílem napomáhat rozvoji duchovních hodnot, humanitních cílů, rozvoji vzdělání a kultury v České republice.“⁶³

Podle pravidel Asociace debatních klubů se debaty účastní dva týmy o třech členech. Tým afirmativní obhájí tezi, tým negativní vyvrací linii afirmativního družstva, případně předkládá svoji vlastní argumentační linii. Debatu zahajuje první mluvčí strany afirmativní, který uvede kritérium, představí strukturu a směřování argumentační linie a plán k řešení problému, také představí výhody navrhovaného řešení. Poté přichází na řadu první mluvčí strany negativní, který zaujme stanovisko k definici a kritériu, které přednesl mluvčí afirmativní strany a pokud s nimi nesouhlasí, předloží a zdůvodní návrhy svojí negativní strany.

Definice by měla vysvětlit, jak rozumí afirmativní strana tezi a na co se hodlá při debatě zaměřit. Kritérium v debatě zastřešuje argumentační linii. Můžeme ho chápat jako to, čeho chce strana dosáhnout.

Druhý mluvčí afirmativní strany zejména obnovuje argumenty přednesené předchozím afirmativním mluvčím, které byly zpochybněny. Kromě tohoto doplňuje a uvádí další klady afirmativní argumentační linie. Hlavním úkolem druhého mluvčího negativní strany je zpochybnit nebo vyvrátit argumenty rehabilitované druhým mluvčím afirmativní strany. V případě, že negativní strana přednesla prostřednictvím svého prvního mluvčího vlastní argumentační linii, druhý mluvčí již nepřináší další argumenty, jen linii podporuje dalšími důkazy.

Úkolem třetího mluvčího afirmativní strany je zdůraznit stěžejní body debaty. Snaží se hlavně rehabilitovat argumenty svojí afirmativní strany a případně zpochybnit argumenty, které přednesl druhý negativní mluvčí.

⁶² Přístup z <http://debatovani.cz/web/>

⁶³ Přístup z <http://debatovani.cz/web/asociace/cile-adk> [cit. 5. 4. 2011]

Celkově debatu uzavírá třetí mluvčí negativní strany, který dokončí vyvracení argumentů afirmativních mluvčích a obnovuje argumentační linii svojí negativní strany, avšak bez předkládání nových argumentů. Třetí negativní mluvčí smí jen uvést další důkazy.

6.5 Analýza dat získaných z průzkumu

Odpovědi žáků na otázky byly stručné, v tomto případě bohužel svoje komunikační dovednosti moc dobře nepředvedli. Uvádím příklady některých jejich reakcí:

Dívka 8. ročník základní školy

1. Jak hodnotíš svojí komunikační kompetenci?

„Svoji komunikační kompetenci hodnotím jako průměrnou. Nebojím se mluvit, ale někdy se držím raději zkrátka.“

2. Jak si myslíš, že se změnilo tvoje komunikační dovednosti po mých hodinách rétoriky?

„Jelikož jsem nedávala moc pozor, řekla bych, že se nezměnily.“

3. Myslíš si, že by se výuka češtiny měla výce zaměřit na slovní komunikaci (rétoriku)?

„Myslím si, že ne. Každý mluví tak jak je schopen. Někdo bude mít "prořízlou" pusu a někdo bude mlčet.“

Chlapec 8. ročník základní školy

1. Jak hodnotíš svoji komunikační kompetenci?

„Svoji komunikační kompetenci hodnotím docela dobře.“

2. Jak si myslíš, že se změnilo tvoje komunikační dovednosti po mých hodinách rétoriky?

„Moje komunikační dovednosti se po tvých hodinách zlepšili, nebojím se tolik mluvit před větším zastoupením lidí.“

3. Myslíš si, že by se výuka češtiny měla více zaměřit na slovní komunikaci (rétoriku)?

„Myslím, že by měla, mnoha lidem by to pomohlo.“

Dívka 9. ročník základní školy

1. Jak hodnotíš svoji komunikační kompetenci?

„Domnívám se, že je dobrá.“

2. Jak si myslíš, že se změnila tvoje komunikační dovednosti po mých hodinách rétoriky?

„Myslím si, že se změnila. Hodně si nám toho řekla. Moje komunikační dovednosti sou lepší.“

3. Myslíš si, že by se výuka češtiny měla více zaměřit na slovní komunikaci (rétoriku)?

„V hodinách českého jazyka bych dala více konverzace o tom co se děje, možná více hodin stebou, ale teď už to nezáleží na mě, ale na lidech co zůstanou dál v Jaroměřicích.“

Chlapec 9. ročník základní školy

1. Jak hodnotíš svojí komunikační kompetenci?

„Svoji kompetenci ke komunikaci hodnotím zdařile.“

2. Jak si myslíš, že se změnila tvoje komunikační dovednosti po mých hodinách rétoriky?

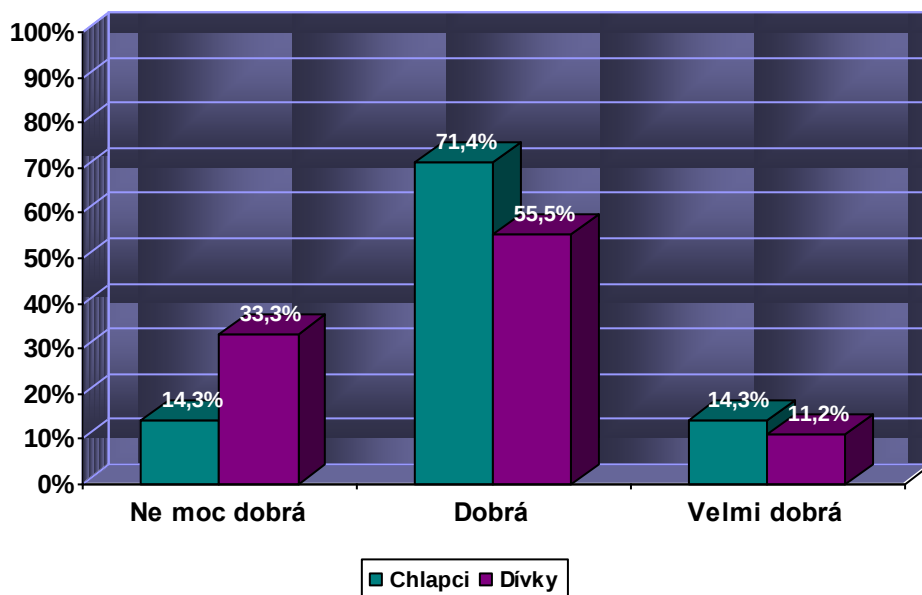
„Já si myslím, že po vašich hodinách moje komunikační dovednosti vzrostly.“

3. Myslíš si, že by se výuka češtiny měla výce zaměřit na slovní komunikaci (rétoriku)?

Můj názor je, že by mělo být víc komunikačních hodin, ale ne každou hodinu.“

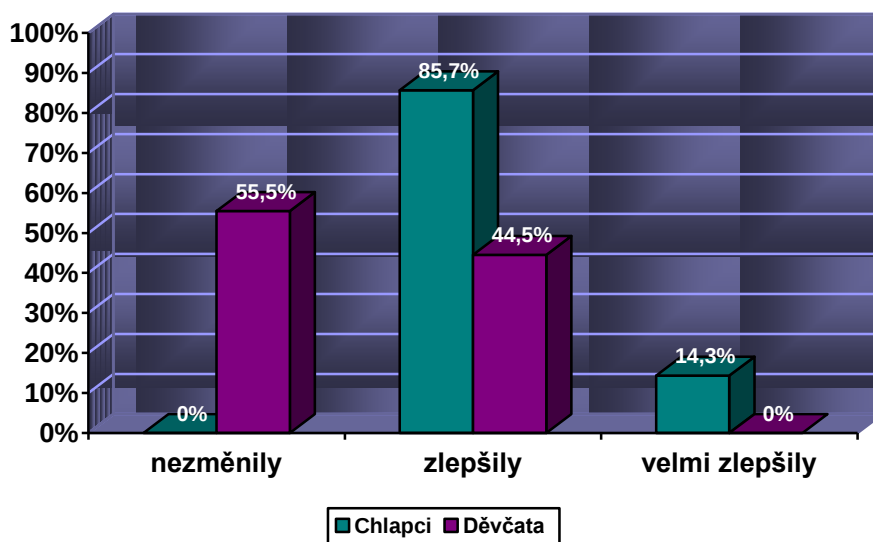
Následuje analýza zdrojových dat a sestavení grafů.

Graf č. 1 „*Jak hodnotíš svoji komunikační kompetenci?*“



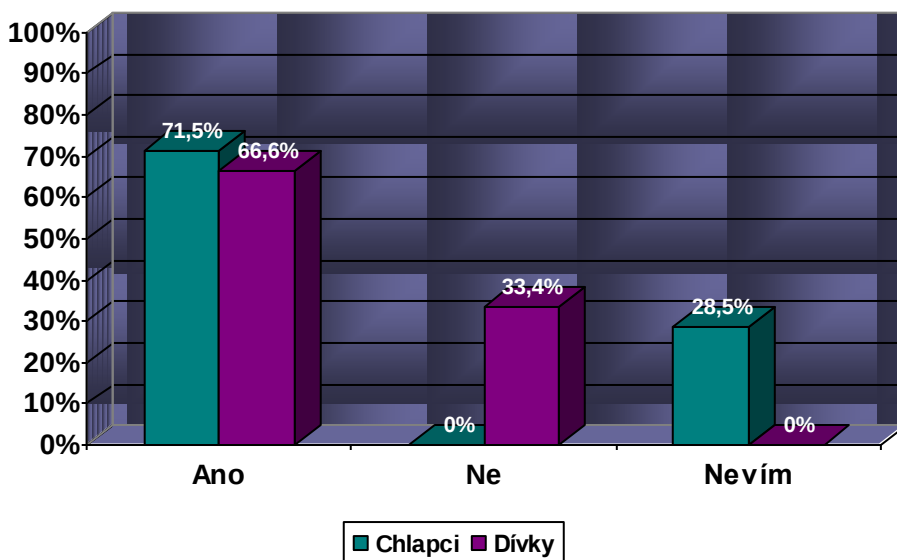
Po vyhodnocení první otázky, která zněla „*Jak hodnotíš svoji komunikační kompetenci?*“, jsem zjistila, že chlapci (71,4 %) považují svoji komunikační kompetenci převážně za dobrou. Děvčata byla v hodnocení svých komunikačních dovedností opatrnější a jen o málo víc jak polovina z nich (55,5 %) považuje svoje dorozumívací schopnosti za dobré.

Graf č. 2 „*Jak si myslíš, že se změnila tvoje komunikační dovednosti po mých hodinách rétoriky?*“



Z vyhodnocení otázky „*Jak si myslíš, že se změnila tvoje komunikační dovednosti po mých hodinách rétoriky?*“ vyplynulo, že chlapci jsou z velké většiny (85,7 %) přesvědčeni, že jim mé hodiny prospěly a jejich komunikační dovednosti se zlepšily. U děvčat tomu bylo jinak. Více jak polovina z nich (55,5 %) si myslí, že se jejich komunikační kompetence nezlepšila. Tak veliký rozdíl v názorech chlapců a dívek byl pro mě zajímavým zjištěním. Žáci nebyli schopni, nebo možná ochotni, sdělit mi svůj názor na takový rozpor ve výsledku. Já se domnívám, že výsledky ovlivnil můj věk, tedy, že dívky mě braly jako jakousi konkurenci, proto spolupracovaly méně než chlapci a z výuky si méně odnesly.

Graf č. 3 „Myslíš si, že by se výuka češtiny měla více zaměřit na slovní komunikaci (rétoriku)?“



Výsledky poslední otázky, která zněla „Myslíš si, že by se výuka češtiny měla více zaměřit na slovní komunikaci (rétoriku)?“, dopadly podle mého očekávání. Většina žáků (71,5 % chlapců, 66,6 % dívek) je přesvědčena o tom, že by se do výuky českého jazyka na základní škole mělo zařadit více slovní komunikace. Zjistila jsem, že by uvítali i více názorných ukázek a zaznělo i přání účastnit se například předčítání knih. Zajímavé je, že dívky mají víc vyhraněný názor, ani v jednom případě neodpověděly na otázku, že neví. U chlapců se zase neobjevila vyloženě záporná reakce, raději odpověděli, že neví.

6.6 Shrnutí analýzy průzkumu

Z odpovědi děvčat a chlapců na dotazníkové otázky vyplynulo jejich přesvědčení o tom, že jsou jejich komunikační dovednosti dobré a uvítali by ve výuce českého jazyka více slovní komunikace a v souvislosti s tím i častější rozpravy o aktuální problematice ať už vnitrostátní nebo celosvětové.

Otázka vztahující se přímo k výuce, kterou jsem vedla, byla zajímavá tím, jak rozdílné výsledky v názorech chlapců a dívek z grafu vyplynuly. Domnívám se, jak jsem zmínila již výše, že děvčata vůči mně cítila určitou averzi, protože mě brala jako konkurenci. Žáci, v jejichž třídách jsem vyučovala, byli ve věku, kdy se děvčata předhání v tom, která bude vypadat starší a soupeří o pozornost chlapců. Jelikož já jsem si chlapeckou pozornost ve výuce získala, stala jsem se jejich sokyní. Ani děvčata ani chlapci však o této skutečnosti nechtěli hovořit, takže je to pouze moje domněnka. Zajímavé je však to, že přímo ve výuce jsem ze strany děvčat žádnou averzi nepozorovala.

Závěr

Komunikační dovednosti jsou spojením slovní zásoby, porozumění řeči, jazykového citu, vyjadřovacích schopností, empatie a dalších prvků.

Cílem bakalářské práce bylo prozkoumat komunikativní dovednosti žáků na druhém stupni základní školy. Z šetření vyplynulo, že jsou žáci vcelku sebevědomí, co se týče názoru na jejich komunikační kompetenci. Na otázku „*Jak hodnotíš svoji komunikační kompetenci?*“ odpověděla více jak polovina dívek a ještě více chlapců kladně, tedy, že považuje svoje komunikační dovednosti jako dobré. Dle mého názoru není komunikativní obratnost žáků tak kvalitní, jak si myslí. Chybí jim vyjadřovací schopnosti, které by mohli získat například čtením knih, což je ovšem v dnešní technické době problém.

Otázka „*Jak si myslíš, že se změnily tvoje komunikační dovednosti po mých hodinách rétoriky?*“, přinesla zajímavé výsledky. Většina chlapců je přesvědčena, že se jejich komunikační obratnost po mých hodinách zlepšila, u dívek je to ale mnohem méně, což mi žáci nebyli schopni uspokojivě zdůvodnit.

Poslední dotaz „*Myslíš si, že by se výuka češtiny měla více zaměřit na slovní komunikaci (rétoriku)?*“ byl mezi děvčaty a chlapci procentuelně nejvyrovnanější. Většina žáků je přesvědčena o potřebě většího zaměření výuky na základní škole na slovní komunikaci.

Dalším cílem bylo rozpracovat doporučení pro praxi a navrhnout další možnosti rozvoje komunikativních dovedností. Pro praxi navrhuji větší začlenění slovní komunikace do výuky českého jazyka na základní škole, uvědomuji si ale, že vzhledem ke vzdělávacím plánům to není snadné, proto doporučuji rozvíjet komunikační kompetenci alespoň v rámci nepovinných předmětů a zájmových kroužků. Navrhuji zakládání například debatních a čtenářských klubů.

Seznam literatury a pramenů

ALLHOFF, D.-W., ALLHOFF W. *Rétorika a komunikace*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2008. 199 s. ISBN 978-80-247-2283-2.

AURELIUS, M. *Hovory k sobě*. Praha : Mladá fronta, 1999. 174 s. ISBN 80-204-0799-5.

DeVITO, A. J. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, spol. s r. o., 2001. 420 s. ISBN 80-7169-988-8.

HÁDKOVÁ, M. *Čeština z druhé strany*. 1. vyd. Ústí nad Labem : Ediční středisko PF UJEP, 2008. 223 s. ISBN 978-80-7414-100-3.

HIERHOLD, E. *Rétorika a prezentace*. 7. aktualizované vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2008. 380 s. ISBN 978-80-247-2423-2.

HOŠKOVÁ, L., LAKATOŠOVÁ, J. *Komunikace*. Olomouc : Vydavatelství Univerzity Palackého, 1994. 69 s. ISBN 80-7067-407-5.

CHODĚRA, R. *Moderní výuka cizích jazyků*. 1. vyd. Praha : Apra, 1993. 135 s.

JALŮVKA, P. [cit. 5. 4. 2011] Přístup z <http://debatovani.cz/web/>

JUŘÍČKOVÁ, V. *Komunikace*. 1. vyd. Opava : OPTYS, spol. s r.o., 2008. 113 s. ISBN 978-80-85819-68-7.

KERN, H. a kol. *Přehled psychologie*. 3. vyd. Praha : Portál, s.r.o., 2006. 287 s. ISBN 80-7367-121-2.

KLAPETEK, M. *Komunikace a argumentace*. 1. vyd. Brno: Vysoké učení technické, 2007. 211 s. ISBN 978-80-214-3489-9.

KLAPETEK, M. *Komunikace, argumentace, rétorika*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2008. 247 s. ISBN 978-80-247-2652-6.

KRAUS, J. *Rétorika v dějinách jazykové komunikace*. 1. vyd. Praha : Polygrafia, 1981. 231 s.

KROBOTOVÁ, M. *Spisovná výslovnost a kultura mluveného projevu*. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2000. 219 s. ISBN 80-244-0187-8.

KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak si navzájem lépe porozumíme*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1988. 235 s.

McQUAIL, D. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4. rozš. a přeprac. vyd. Praha : Portál, 2009. 639 s. ISBN 978-80-7367-574-5.

MENTZOS, S. *Rozumíme sami sobě?* 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, s. r. o., 2000. 231 s. ISBN 80-7106-366-5.

MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010. 325 s. ISBN 978-80-247-2339-6.

OBADÁLEK, V. *Rétorika – přednáška pro Brdskou lesní školu 2003*. [cit. 7. 10. 2010] 8 s. Přístup z http://cils.obadalek.info/storage/obadalek_retorika.pdf

TONDL, L. *Mezi epistemologií a sémiotikou – Deset kapitol o vztazích poznání a porozumění významu*. 1. vyd. Praha : Filosofia, 1996. 223 s. ISBN 80-7007-076-5.

VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 263 s. ISBN 80-7178-291-2.

WATZLAWIK P. a kol. *Pragmatika lidské komunikace*. 1. vyd. Hradec Králové : Konfrontace, 1999. 243 s. ISBN 80-86088-04-9.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Ivana Vašourková
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Pavla Vyhnálková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	Zlepšování komunikativních dovedností žáků základní školy
Název v angličtině:	Improving communication skills of students at primary school
Anotace práce:	Bakalářská práce je v teoretické části orientována na základní skutečnosti týkající se komunikace. Praktická část bakalářské práce je zaměřena na komunikační dovednosti žáků druhého stupně základní školy. V empirickém oddílu bakalářské práce byl zjištěn názor žáků na jejich komunikační kompetenci a mínění o výuce rétoriky pod mým vedením. Také byl zjištěn postoj žáků k množství výuky slovní komunikace v hodinách českého jazyka na základní škole, z něhož vyplynula potřeba zvýšit četnost výuky této složky jazyka.
Klíčová slova:	komunikace, gramatické dovednosti, rétorika, paralingvistika, lingvodidaktika
Anotace v angličtině:	The theoretical part of the bachelor thesis is focused on basic facts relating to communications. The practical part of the bachelor thesis is focused on communication skills of students at primary school. In the empirical section of the bachelor thesis was found views of students on their communication competences, and opinion about my teaching of rhetoric. It was also found attitude towards learning verbal communication in lessons of the Czech language at primary school. From this views arised the necessity to increase the frequency of teaching the verbal expression of the Czech language.
Klíčová slova v angličtině:	communication, grammatical skills, rhetoric, paralinguistics, linguistic didactics
Rozsah práce:	44 s.
Jazyk práce:	český